

Γυναίκες στη διεθνή μετανάστευση

Κοινωνικά, πολιτισμικά και επαγγελματικά θέματα με ιδιαίτερη έμφαση στη δεύτερη γενεά

Της Έρας Εμκέ Πουλοπούλου

Από 18-21 Οκτωβρίου 1988 οργανώθηκε Διεθνές Σεμινάριο για τη γυναίκα μετανάστρια από το Τεχνικό Πανεπιστήμιο του Βερολίνου και την Ουνέσκο στο Δυτικό Βερολίνο. Οργανώτρια ήταν η γνωστή ερευνήτρια Τσαρίνα Βίλπερτ. Το Σεμινάριο εξέτασε τα χαρακτηριστικά της γυναικείας μετανάστευσης μέσα στο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτισμικό πλαίσιο δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην απασχόληση, την επαγγελματική κατάρτιση, τα προβλήματα που συνδέονται με τη φυσική και πνευματική υγεία, την αλλαγή στις οικογενειακές σχέσεις, το ρόλο των οργανώσεων και πρωτοβουλιών αυτοβοήθειας για την ικανοποίηση των αναγκών των μεταναστριών της πρώτης και της δεύτερης γενεάς. Στο Σεμινάριο συμμετείχαν 25 γυναίκες επιστήμονες από χώρες της Ευρώπης, Αμερικής, Ασίας και Αφρικής, που εξέτασαν τη μετανάστρια στις χώρες υποδοχής και τη μετανάστρια που παλιννοστεύει στη χώρα προέλευσης.

Η ελληνική εισήγηση βασίστηκε κυρίως σε γερμανικές έρευνες αλλά και στις υπάρχουσες ελάχιστες ελληνικές έρευνες και μελέτες. Εντύπωση προκάλεσε στις συνέδρους το γεγονός ότι η Ελλάδα, κατ'εξοχήν μεταναστευτική χώρα όπου μετά το 1974 η παλλινόστηση υπερκαλύπτει τη μετανάστευση, δεν διαθέτει τα τελευταία 10 χρόνια στατιστικά στοιχεία που να δείχνουν πόσα άτομα μεταναστεύουν και παλιννοστούν κάθε χρόνο, το φύλο, την ηλικία τους και άλλα στοιχεία που είναι απαραίτητα για τη χάραξη δημογραφικής πολιτικής. Ξεκινώντας από τη διαπίστωση ότι περισσότεροι από τους 4 στους 10 από τους 1,2 εκατομμ. μετανάστες που έφυγαν από τη χώρα στην περίοδο 1955—1977 (όταν ακόμα υπήρχαν στατιστικά στοιχεία) και το 45% των ατόμων που σύμφωνα με γερμανικά στατιστικά στοιχεία παλιννόστησαν από την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας στην περίοδο 1979-1986 ήταν γυναίκες, η εισήγηση κατέληξε στα ακόλουθα συμπεράσματα: Οι περισσότερες Ελληνίδες εργάζονται στη χώρα υποδοχής και μερικές ήταν μοναδικά αμειβόμενα μέλη της οικογένειας. Συχνά είχαν και δεύτερη δουλειά και συνδύαζαν την εργασία τους με την ανατροφή των παιδιών και τη δουλειά στο σπίτι. Οι περισσότερες μετανάστριες της πρώτης γενεάς εργάζονται στο δευτερογενή τομέα — συγκεντρωμένες σε 5-6 βιομηχανίες — και στον τριτογενή. Είχαν χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης και δεν απέκτησαν επαγγελματική κατάρτιση, κατόρθωσαν όμως να έχουν αποτεμιεύσεις. Τα περισσότερα παιδιά μεταναστών δεν τελείωσαν την υποχρεωτική εκπαίδευση, που είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την παρακολούθηση μαθημάτων επαγγελματικής κατάρτισης, αν και περισσότερα κορίτσια παρά αγόρια (32% και 29% αντίστοιχα) απέκτησαν το δίπλωμα υποχρεωτικής εκπαίδευσης (Hauptschule). Αντίθετα περισσότερα αγόρια παρά κορίτσια (21% και 13% αντίστοιχα) αποφοίτησαν από ε-

παγγελματικές Σχολές. Τα περισσότερα παιδιά των μεταναστών είναι καταδικασμένα να γίνουν στη Δ. Γερμανία ανεκδιέκδοτοι εργάτες όπως και οι γονείς τους, επειδή όμως έχουν αυξημένες προσδοκίες αισθάνονται καταπιεσμένα και μερικές φορές καταλήγουν σε πράξεις βίας, σε ναρκωτικά κλπ., τα αγόρια συχνότερα από τα κορίτσια.

Όταν επιστρέψουν στην Ελλάδα οι γυναίκες αντιμετωπίζουν το πρόβλημα της ανεργίας πιο έντονα από τους άνδρες, αφού το ποσοστό ανεργίας των γυναικών είναι υπερδιπλάσιο εκείνου των ανδρών (11% και 5% αντίστοιχα το 1987). Όλες οι γυναίκες που παλιννοστούν από τη Γερμανία δεν έχουν την πρόθεση να εργαστούν. Μερικές αισθάνονται κουρασμένες από τη μεταναστευτική τους περιπέτεια, είναι άρρωστες ή θέλουν να είναι «απλώς νοικοκυρές». Πολλές εργάζονται με τον άνδρα τους σε μικρές οικογενειακές επιχειρήσεις όπου έχουν επενδύσει τις αποταμιεύσεις τους. Ορισμένες επιστρέφουν σε γεωργικές απασχολήσεις ως συμβοηθούσα και μη αμειβόμενα μέλη της οικογένειας, όπως και πριν από τη μετανάστευση. Όσες εργάζονται με σχέση εξαρτημένης εργασίας απασχολούνται στον τριτογενή ενώ ελάχιστες βρίσκουν δουλειά στο δευτερογενή τομέα της οικονομίας. Άλλες εργάζονται στην παραοικονομία με χαμηλούς μισθούς και χωρίς ασφαλιστική κάλυψη κάνοντας δουλειά με το κομμάτι, φροντίζοντας παιδιά, ηλικιωμένους κλπ. Μερικές εργάζονται σε νοσοκομεία ως αποκλειστικές νοσοκόμες με ικανοποιητικό ημερομίσθιο αλλά χωρίς ασφαλιστική κάλυψη. Η δεύτερη γενεά βρίσκεται σε χειρότερη θέση στην αγορά εργασίας από τα συνομήλικά τους αγόρια και κορίτσια που δεν μετανάστευσαν από τα οποία 8 ή 10 έχουν τελειώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ή / και έχουν κάποια επαγγελματική κατάρτιση. Η επαγγελματική αποκατάσταση είναι ιδιαίτερα δύσκολη για τις νέες κοπέλες αφού το ποσοστό ανεργίας των

νέων γυναικών (14-24 ετών) ανερχόταν το 1987 σε 33%. Μερικά από τα παιδιά των μεταναστών που παλιννοστούν εργάζονται με τους γονείς τους σε μικρές οικογενειακές επιχειρήσεις. Οι λίγοι νέοι και νέες που απέκτησαν επαγγελματική κατάρτιση στη Δ. Γερμανία επέλεξαν τεχνικά με έντονα χειρωνακτικό χαρακτήρα επαγγέλματα (μηχανικοί αυτοκινήτων, υδραυλικοί, κομμώτριες κλπ.). Οι επιλογές τους συνδέονται με την άσκηση ελεύθερου επαγγέλματος ενώ απουσιάζουν μαθητευόμενοι και των δύο φύλων από ειδικότητες που οδηγούν σε επαγγέλματα με κοινωνικό κύρος, από τα οποία άλλωστε στην Ελλάδα ουσιαστικά αποκλείονται γιατί οι γονείς τους δεν διαθέτουν τις γνωριμίες και τα «μέσα». Μερικά παιδιά παλιννοστούντων εργάζονται στην παραοικονομία ενώ αγόρια και κορίτσια που δεν βρίσκουν άλλη εργασία είναι έτοιμα να δεχθούν την πρώτη δουλειά που θα παρουσιαστεί με χαμηλό μισθό και χωρίς ασφαλιστική κάλυψη.

Οι γυναίκες επιστήμονες που έλαβαν μέρος στο Διεθνές Σεμινάριο ετόνισαν ότι οι μετανάστριες αποτελούν μία από τις πιο ευάλωτες και πιο μειονεκτικές ομάδες στις περισσότερες κοινωνίες και διατύπωσαν τα ακόλουθα συμπεράσματα και προτάσεις.

1) Οι Κυβερνήσεις, οι διεθνείς και εξωκυβερνητικές οργανώσεις πρέπει να παρέχουν κεφάλαια για τη συλλογή πληροφοριών και την έρευνα, με στόχο την εκτίμηση της κατάστασης και των αναγκών των μεταναστριών, που θα αποτελέσουν τη βάση για τη διατύπωση πολιτικής.

2) Να γίνουν προσπάθειες (κάλυψη από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, πληροφόρηση και έρευνα με στόχο να τονίσουν τις ομοιότητες και διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα σ' αυτές τις υποομάδες και το συνολικό γυναικείο πληθυσμό) για να καταπολεμηθούν τα στερεότυπα που συχνά συνδέονται με τις μετανάστριες της πρώτης και της δεύτερης γενεάς.

3) Να ευαισθητοποιηθεί η κοινή γνώμη από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας με τη χρησιμοποίηση οπτικο-ακουστικής τεχνικής και ταινιών ντοκουμανταίρ για τη θέση των μεταναστριών τόσο στις χώρες υποδοχής όσο και στις χώρες προέλευσης μετά την επιστροφή τους.

4) Να προωθηθούν οι δραστηριότητες επαγγελματικής κατάρτισης καθώς και προγράμματα δράσης και έρευνας για να αντιμετωπισθούν οι ανάγκες μεταναστριών διαφόρων κοινωνικο-οικονομικών ομάδων (μαθήματα γλώσσας, επαγγελματικού προσανατολισμού, επαγγελματικής κατάρτισης ιδιαίτερα των γυναικών της δεύτερης γενεάς).

5) Να διαδοθούν ευρύτερα οι δυνατότητες επαγγελματικής κατάρτισης και να ληφθούν μέτρα για να προλάβουν την αποθάρρυνση των μεταναστριών και διακοπή των μαθημάτων (ομάδες συζήτησης, συμβουλευτικές υπηρεσίες κλπ).

6) Να υποστηριχθούν τα προγράμματα αυτοβοήθειας και να δημιουργηθούν κέντρα που να ενημερώνουν τις μετανάστριες για τις δυνατός λύσεις στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν.

7) Να ενθαρρυνθούν και υποστηριχθούν δίκτυα, οργανώσεις και ομοσπονδίες μεταναστριών σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο που να επιτρέπουν στις μετανάστριες να συμμετέχουν ενεργά στην κοινωνική ζωή.

8) Να γίνουν συγκριτικές έρευνες για μετανάστριες που προέρχονται από διάφορες χώρες για την κοινωνικο-πολιτισμι-

κή προσαρμογή τους, την επαγγελματική κατάσταση, τις συνθήκες εργασίας, την αλλαγή στην οικογένεια, τη στάση της δεύτερης γενεάς μεταναστριών, θέματα σχετικά με την πολιτισμική ταυτότητα κλπ.

9) Είναι ανάγκη να υπάρξουν περισσότερα συγκρίσιμα στατιστικά στοιχεία κατά εθνικότητα, φύλο, ηλικία, κοινωνικές και επαγγελματικές κατηγορίες που να αφορούν τους μετανάστες και το συνολικό πληθυσμό.

10) Οι βασικές στατιστικές για τη μετανάστευση χρειάζονται μεγαλύτερη ακρίβεια, και ιδιαίτερη έμφαση στη διάκριση ανδρών και γυναικών, εργαζόμενων και εξαρτώμενων μεταναστών και των δύο φύλων.

11) Οι έρευνες να γίνονται με περισσότερο αυστηρή μεθοδολογία, να δοθεί περισσότερη προσοχή στην ποιοτική προσέγγιση και όχι μόνο σε ποσοτικά εμπειρικά στοιχεία.

12) Να γίνουν διαχρονικές μελέτες για μετανάστριες, ιδιαίτερα της δεύτερης γενεάς, όπου να λαμβάνονται υπόψη οι αλλαγές στη στάση στη συμπεριφορά, στην κοινωνική θέση. Είναι ιδιαίτερα σημαντική η έρευνα σε θέματα ταυτότητας, ρόλου οικογένειας και φύλου, επαγγελματικών επιλογών κ.α.

13) Η έρευνα για την παλιννόστηση πρέπει να στοχεύει στις γυναίκες που παλιννοστούν, μελετώντας την επανενσωμάτωσή τους στην οικογένεια, στην οικονομία, στο εκπαιδευτικό σύστημα με ιδιαίτερη έμφαση στα προβλήματα της δεύτερης γενεάς

μεταναστριών.

14) Να ενισχυθεί η συνεργασία μεταξύ κυβερνητικών, μη κυβερνητικών ινστιτούτων και της Ουνέσκο για να προωθηθεί μία ευρύτερη ανταλλαγή πληροφοριών και τεκμηρίωσης για τις μετανάστριες.

Το σεμινάριο έγινε σε συνεργασία με το Ευρωπαϊκό Κέντρο για την Ανάπτυξη της Επαγγελματικής Κατάρτισης (CEDEFOR) το οποίο το 1986 είχε αναθέσει σε υπηρεσίες της Ελλάδας και της Δ. Γερμανίας τη σύνταξη έκθεσης που αναλύει την κατάσταση των νέων Ελλήνων που είναι παιδιά μεταναστών στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας και κάνει μία πρώτη περιγραφή των τρόπων σχεδιασμού και υλοποίησης κοινών προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης για τους άνεργους, όσους απειλούνται από την ανεργία, τους νέους τους ανάπηρους. Ακόμα προωθεί την ισότητα ευκαιριών ανδρών και γυναικών στην επαγγελματική κατάρτιση με ιδιαίτερη έμφαση στη δημιουργία και διαχείριση Μικρομεσαίων επιχειρήσεων από γυναίκες, την κατάρτιση ειδικευμένου προσωπικού λαβαίνοντας υπόψη τη νέα τεχνολογία και την επαγγελματική κατάρτιση σε νέες τεχνολογίες πληροφόρησης.

(1) Η Ελληνική Εισήγηση της Ήρας Έμκε Πουλοπούλου, Υπεύθυνης του Δημογραφικού Τμήματος του Ινστιτούτου Μελέτης της Ελληνικής Οικονομίας (ΙΜΕΟ) και μέλους του Δ.Σ. της Ελληνικής Εταιρίας Δημογραφικών Μελετών (ΕΔΗΜ) είχε τον τίτλο «Η επαγγελματική ένταξη των μεταναστριών που επιστρέφουν από την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας στην Ελλάδα».